

Monopsonneista ja oligopoleista

The *New York Review of Books*issa (17.12.2015) taloustieteilijä Paul Krugman arvostelee Robert B. Reichin teoksen *Saving Capitalism. For the Many, Not the Few* (2015). Reich tunnetaan Suomessakin ”bestsellerinsä” *The Work of Nations* (1991) suomennoksesta *Rajaton maailma: Yritysten ja kansallisvaltioiden uudet pelisäännöt* (1995). Reich on koetellut siipiään myös politiikassa: Gerald Fordin ja Jimmy Carterin hallinnoissa ja Clintonin työministerinä vuosina 1993–1997. Poliitiikkaan palaa hänen usin teoksensakin.

The Work of Nations paneutui kasvavan epätasavon kysymykseen. Sitä Reich piti lähinnä teknisenä ongelmana, johon oli tarjolla teknokraattinen *win-win*-ratkaisu. Vuoden 1980 tienoilla Yhdysvalloissa havaittiin, että korkeakouluista valmistuneiden palkat nousivat paljon nopeammin kuin alemmilla koulutustasoilla. Selitykseksi tarjottiin ulkomaisten halpatyövoimaa, joka

iski erityisesti Yhdysvaltojen perusteellisuuteen. Ulkomaankauppa näiden maiden kanssa oli kuitenkin vuoden 1990 paikkeilla yhä liian vähäistä vaikuttaakseen suuresti, eikä tietopohjaisten ammattien työllisyysskään parantunut merkittävästi.

Taloustieteilijät yrittivät uudelleen: nyt ilmiötä selitettiin informaatioteknologian vallankumouksella. Nykyaikainen teknologia vähensi perinteisen teollisuustyön tarvetta, ja aivotyöllä oli kysyntää aina vain enemmän. Vaikka koulutustaso parani, se ei pysynyt muutoksen tahdissa. Siksi korkeakoulutettujen palkat nousivat.

Mitään pitäviä todisteita tälle käsitykselle ei kuitenkaan koskaan esitetty. Syy vain pääteltiin vaikutuksista. Silti näkemys vakiintui lähes hokeman tasolle.

Myös Reich oletti, että teknologia vapauttaisi lopulta paitsi rutiinistyöstä myös fyysisistä työyhteisöistä. Uudet työpaikat tarjoutuisivat ideapuolella. Ratkaisuna palkkojen ja mahdollisuuksien epätasa-arvoon olisivat sekä koulutus että jatkokoulutus.

”Määräävästä markkina-asemasta seuraa kasvavia voittoja ja mitättömiä investointeja.”

Myöhemmin 90-luvulla palkkaerot alkoivat tasaantua ja keskiluokan ansiot jopa laskivat. Vaikka teoriaa yritti päivittää olettamalla, että teknologinen vallankumous rusikoi pikemmin keski- kuin työväenluokkaa, ongelmat vain kasaantuivat, sillä 2000-luvulla myös korkeakoulutettujen reaaliensioiden kasvu tyrehtyi. Ainoastaan ylimmän tuloluokan ylimmän prosentin tulot jatkoivat kasvuaan.

Koulutuksella ei ollut mitään tekemistä palkkakehityksen kanssa, sillä sijoituspäälliköiden ja lukion opettajien koulutus oli muodollisesti samalla tasolla. Lisäksi 2000-luvun alussa yhä suurempi osa kansantulosta alkoi valua yhä harvemmille. Selitystä haettiin roboteista, jotka korvasivat ihmistyövoimaa. Tuottavuuden kasvu alkoi kuitenkin hiipua samalla, joten roboteistakaan ei ollut selittäväksi tekijäksi. Yritykset eivät sijoittaneetkaan voittojaan tuotantoon vaan pankkeihin tai ostivat takaisin omia osakkeitaan.

Uudessa teoksessaan Reich popularisoi yllättävän paluun tehnyttä monopoliteoriaa. Määräävää markkina-asemaa pitävät hallussaan *monopsonit*, jotka voivat sanella hinnan joko ostaessaan tai myydessään. Kun määräävässä asemassa on muutama yritys, puhutaan *oligopolista*. Valitsevassa tilanteessa oligopolit hallitsevatkin markkinoita.

Milton Friedman tosin väitti vaikutusvaltaisessa kirjoituksessaan ”The Methodology of Positive Economics” (1953), että monopoleilla olisi merkitystä vain silloin, kun markkinoiden toiminta poikkeaisi tarjonnan ja kysynnän ennusteista. Friedmanin näkemys hyväksyttiin myös politiikan puolella. Ja vaikka kartellilait pysyivätkin politiikan arsenalissa, määräävä markkina-asema alkoi vaikuttaa yhä selvemmin talouden trendeihin.

Reich esittelee lukuisia esimerkkejä monopoleista ja oligopoleista, Monsanto geneettisesti muunnellusta soijasta ja maissista aina laajakaistapalveluihin asti. Krugman lisää näihin vielä hieman eksoottisemmat kisanruoka- ja injektioruiskumarkkinat.

Työmarkkinoilla monopsonit ja monopolit käyttävät määräävää asemaansa tyypillisesti matalapalkka-aloilla: palkkoja säätelemällä sekä monopsonit (eli ostajat) että monopolit (eli myyjät) voivat tehdä voittoa minimi- tai maksimihinnasta riippumatta. Silti suuret voitot eivät siirry investointeihin, koska aitoa kilpailua ei ole eikä siten tarvetta parantaa palvelujakaan.

Määräävästä markkina-asemasta seuraa siis kasvavien voittojen ja mitättömien investointien yhdistelmä.

Kun tähän vielä lisätään se, että Yhdysvalloissa ammattiliittoihin kuuluvien työntekijöiden osuus on pudonnut yli 30 prosentista 11 prosenttiin, oligopolit ja monopsonit voivat entistä helpommin kontrolloida palkkoja.

Ja nyt Reich tekee yksinkertaisen mutta merkittävän liikkeen: kaikessa on kysymys politiikasta. Historia osoittaa, että politiikalla tätä kehitystä voidaan suitsia. Ei hallitus häiritse markkinoita väliintulollaan. Hallitus luo markkinat. Siten epätasa-arvon kasvu tai tasaaminen on viime kädessä poliittinen kysymys.

Jos kaikki on näin yksinkertaista – jopa perinteistä keynesiläisyyttä – miksi tilanne näyttää vaikealta? Lopulta vastassa on rakenteellinen korruptio: kun rikkaiden ylin kerros on rikastunut entisestään, politiikan ja määräävän markkina-aseman välille on syntynyt *feedback*. Ylin luokka ostaa poliittista vaikutusvaltaa kampanjarahoituksella, lobbaamalla ja herrahissillä. Vastineeksi kartellien, paikallisen sopimisen ja ammattiyhdistysliikkeen toiminnan vaikeuttamisen edessä ollaan hampaattomia.

Kyse on siis oligarkiasta. Reich tyytyy esittämään, että korporaatiot tungettaisiin takaisin siihen lokeroonsa, jossa ne olivat viisikymmentä vuotta sitten. Hän haistaakin sekä demokraateissa että republikaaneissa tuulen kääntyneen harvainvaltaa vastaan.